

“JINOYAT ISHLARINI YURITISHDA VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN MAJBURLOV CHORALARINI QO’LLASH ASOSLARI VA TARTIBI”

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat
universiteti Yuridika fakulteti 4-bosqich
talabasi **Baltabayev Mansurbek Kamiljon**
o’g’li*

Annotatsiya: Mazkur maqola jinoyat ishlarini yuritishda voyaga yetmaganlarga nisbatan protsessual majburlov choralarini qo'llash asoslari va tartibini o'rganadi. Maqolada, O'zbekistonning huquqiy me'yorlari asosida, voyaga yetmaganlarga qo'llanilishi mumkin bo'lgan majburlov choralarining turlari, ularni qo'llash tartibi yoritiladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlarning yoshiga, psixologik va ijtimoiy holatiga qarab, majburlov choralarini tanlashda yuzaga keladigan muammolar hamda ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основания и порядок применения мер процессуального принуждения к несовершеннолетним в уголовном судопроизводстве. В статье на основе правовых норм Узбекистана разъясняются виды мер принуждения, которые могут быть применены к несовершеннолетним, и порядок их применения. Также в зависимости от возраста, психологического и социального статуса несовершеннолетних анализируются проблемы, возникающие при выборе мер принуждения, и пути их решения.

Abstract: This article examines the basis and procedure for applying procedural coercive measures against minors in criminal proceedings. In the article, based on the legal norms of Uzbekistan, the types of coercive measures that can be applied to minors and the procedure for their application are explained. Also, depending on the age,

psychological and social status of minors, the problems that arise when choosing coercive measures and ways to solve them are analyzed.

Kalit so'zlar: *Voyaga yetmaganlar, protsessula majburlov choralar, jinoyat protsessi, jinoyat kodeksi, jinoyat protsessul kodeksi, psixologik holat.*

Ключевые слова: *несовершеннолетние, принудительные процессуальные меры, уголовный процесс, Уголовный кодекс, УПК, психологическое состояние.*

Key words: *Juveniles, coercive procedural measures, criminal procedure, criminal code, criminal procedure code, psychological state.*

«Bola, u jismoniy va aqliy jihatdan kamolatga yetmaganligi tufayli, maxsus ravishda muhofaza va g'amxo'rlikka, binobarin, tug'ilguncha va tug'ilgandan keyin ham munosib darajada huquqiy himoyaga muhtoj». Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyada mustahkamlangan, ushbu xalqaro huquqiy qoida vatanimiz qonun ijodkorlari tomonidan mutanosib ravishda qabul qilinib, aytish mumkinki, 1994 yil Jinoyat kodeksida voyaga yetmaganlarni jinoiy javobgarlikka tortish va jazoni individuallashtirish va differentsiallashtirish xalqaro huquq asoslari sifatida yoritilgan.

Shu munosabat bilan ishonch bilan ta'kidlash mumkinki, 1994 yilda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksini ishlab chiqishda, voyaga yetmaganlar javobgarligining xususiyatlarini belgilovchi maxsus normalarni bir bo'limda – JK Umumiy qismi oltinchi bo'limida jamlash to'g'risida mutlaq asoslangan qonunchilik qarori qabul qilindi. Mazkur bo'limga ikki bob (XV va XVI) kiritildi. Bu o'z navbatida, eng avvalo, voyaga yetmaganlar jinoiy javobgarligi va jazo masalalari bilan bog'liq barcha normalarni tizimlash, shuningdek, voyaga yetmaganlarning nisbatan fuqaroviy, jismoniy va ma'naviy kamolga yetmaganligini hisobga olgan holda ularga javobgarlikni yuklash va jazoni qo'llashning yanada insonparvar prinsiplari va shartlarini umumlashtirish imkonini berdi.

Shunday qilib, amaldagi JK Umumiy qismi oltinchi bo'limi odillik, insonparvarlik va ayb uchun javobgarlik prinsiplari rivojlanishining ma'lum jihatlarini

o'zida mujassam qildi. Bu, qisman, voyaga yetmaganlarga qo'llaniladigan ayrim jazo turlarini, alohida tizimini va yengillashtirishni o'rnatishda namoyon bo'ladi (masalan, voyaga yetmaganning yoshiga nisbatan va sodir etgan qilmishi ijtimoiy xavflilik darajasiga bog'liq ravishda differentsiatsiyalash yo'li bilan ozodlikdan mahrum etish ko'rinishidagi jazo muddatlari kamaytirildi – 85-moddasi); 1994 yilda qabul qilingan Jinoyat kodeksida birinchi bor voyaga yetmaganga jazo tayinlashda uning rivojlanish darajasi, hayotiy va tarbiyaviy sharoitlari, sog'lig'ining holati hamda kattalarning va uning shaxsiga ta'sir etuvchi boshqa holatlarni hisobga olish to'g'risida ko'rsatildi (JK 86-moddasi 1-qismi); hukmlar yig'indisi bo'yicha voyaga yetmaganlarni ozodlikdan mahrum etish muddatining mumkin bo'lgan eng ko'p chegarasi pasaytirildi (86-moddasi 2-,3-,4-qismlari); birinchi marta muqobillik asosida voyaga yetmagan jinoyatchilarga tarbiyaviy ta'sir etishning majburlov choralarini qo'llash imkoniyati nazarda tutildi (87- modda 2, 3-qismi va 88-moddasi) hamda voyaga yetmaganlar ishi bo'yicha idoralararo komissiyaning ko'rib chiqishiga materiallarni berib, javobgarlikdan ozod qilish imkoniyatiga yo'l qo'yiladi (87-moddasi 1- qism); muddatidan ilgari ozod qilishning yengilroq asoslari reglament qilindi va jazoni yengilroq jazoga almashtirish (89-, 90-moddalar) huquqiy jihatdan tartibga solindi.

Bizning mavzuyimiz voyaga yetmaganlarga nisbatan qo'llanishi mumkin bo'lgan majburlov choralariga bag'ishlanganlik uchun maqolada JK ning 88-moddasi yani majburlov choralari haqida bahs etamiz.

JKning 88-moddasiga asosan voyaga yetmaganlarga nisbatan quyidagi majburlov choralari qo'llanilishi mumkin:

- a) sud belgilaydigan shaklda jabrlanuvchidan uzr so'rash majburiyatini yuklash;
- b) o'n olti yoshga to'lgan shaxs zimmasiga yetkazilgan zararni o'z mablag'i hisobidan yoki mehnati bilan to'lash yoki bartaraf qilish majburiyatini yuklash. Ushbu chora agar yetkazilgan zarar belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining o'n baravaridan oshib ketmagan bo'lsa qo'llaniladi. Boshqa hollarda yetkazilgan zarar fuqaroviy huquqiy tartibda undiriladi;

c) voyaga yetmaganni maxsus o'quv-tarbiya muassasasiga joylashtirish.

Mazkur normalar JKning 87-moddasiga asosan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatni birinchi marta sodir etgan voyaga yetmagan shaxs, agar sodir etgan qilmishining xususiyatlari, aybdorning shaxsi va ishning boshqa holatlarini e'tiborga olib, uni jazo qo'llamasdan turib ham tuzatish mumkin degan xulosaga kelinsa, javobgarlikdan ozod qilinib, ish bolalar masalalari bo'yicha komissiyada ko'rishga topshirilishi mumkin. Besh yildan ko'p bo'lmagan muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlash nazarda tutilgan uncha og'ir bo'lmagan jinoyatni birinchi marta sodir etgan yoki ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatni takroran sodir etgan voyaga yetmagan shaxsni, mazkur moddaning [birinchi qismida](#) nazarda tutilgan asoslar mavjud bo'lsa, sud jazodan ozod qilish va unga nisbatan majburlov choralari qo'llash to'g'risidagi masalani ko'rib chiqishi shart.

Voyaga yetmagan shaxs rivojlanishda o'z yoshiga nisbatan ancha orqada qolgan bo'lsa va sodir etgan qilmishining ahamiyatini to'la ravishda anglab yetmasa, sud jazo o'rniga majburlov chorasi qo'llash maqsadga muvofiqligi masalasini ko'rib chiqishi shart.

Bu normalar sud tarafidan voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tayinlashda juda diqqatli va e'tiborli bo'lishi kerakligini talab qiladi. Chunki bu normalar voyaga yetmaganlarni og'ir javobgarliklarga tortilib ketilishini va kelajakda hayotga nisbatan nafrat ruhida tarbiyalanmasligining asosiy institutlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bola huquqlari to'g'risidagi konventsia (qabul qilingan va imzolash, ratifikatsiya qilish va qo'shilish uchun ochiq, BMT Bosh Assambleyasining 1989-yil 20-noyabrdagi 44/25-sonli rezolyutsiyasi bilan 1990-yil 2-sentabrda kuchga kirgan. Respublika Oliy Majlisining qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi qo'shildi, O'zbekiston 1992 yil 9 dekabrdagi 757-XII-son, O'zbekiston Respublikasining 1994 yil 29 iyulda kuchga kirganligi), muqaddima.

2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. 22.09.1994. <https://lex.uz/docs/-111453>
3. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 2. Jazo haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan. – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 335 bet.
4. Sh. A.Sayfullayev “Voyaga yetmaganlarni jinoiy javobgarlikdan yoki jazodan ozod qilish instituti: qiyosiy-huquqiy tahlil” mavzusidagi magistrlik dissertatsiya ishi. Toshkent – 2022.
5. www.Lex.uz